

Grażyna Wrona

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków, Polska

grazyna.wrona@uken.krakow.pl

 0000-0003-0004-2457

Lidia Krawczyk

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków, Polska

lidia.krawczyk@uken.krakow.pl

 0000-0003-3253-5520

Warszawscy dziennikarze, publicyści i wydawcy prasowi w Sejmie Ustawodawczym (1919–1922)

Warsaw journalists, publicists, and newspaper publishers in the Legislative Sejm (1919–1922)

Abstract: There were 18 Warsaw deputies on the benches of the Legislative Sejm (1919–1922), 17 of them elected from the 16th electoral district (the city of Warsaw) and one elected in a by-election outside the capital. Their political careers were varied, as were the currents and political groups they represented, which they introduced into journalism and subsequently into parliamentary debate. It is therefore appropriate to present the parliamentary activity of the Warsaw deputies, which includes all forms of speech in the parliamentary forum: exposés, discussions on exposés, debates on draft laws, urgent and regular motions and interpellations. These findings are preceded by a brief discussion of the demographic and social characteristics of the group studied. During the sessions, the temperature of the political disputes became very high, which was also reflected in the extra-parliamentary behaviour of the deputies, mainly characterized by verbal aggression, which resulted in the imposition of sanctions by the Marshal of the Sejm. This issue also deserves attention. The final issue discussed in the article concerns the participation of deputies in the constitutional debate on press freedom.

Keywords: Legislative Sejm – 1919–1922 – deputies – press publishers – journalists – publicists – freedom of the press – Warsaw

Słowa kluczowe: Sejm Ustawodawczy – 1919–1922 – posłowie – wydawcy prasowi – dziennikarze – publicyści – wolność prasy – Warszawa

Nie słabnie zainteresowanie badaczy różnych dyscyplin problematyką Sejmu Ustawodawczego (1919–1922), czego wyrazem są liczne publikacje naukowe poruszające zarówno obecne, jak i nowe wątki badawcze¹. Popularność tego tematu wynika nie tylko z jego badawczej atrakcyjności, roli jaką Konstytuanta odegrała w tworzeniu podstaw ustrojowych niepodległego państwa, długofalowego wpływu na rozwój polskiej demokracji, ale także z możliwości osadzenia w jego ramach różnych zagadnień, w tym historycznoprasowych. Niniejsze opracowanie wpisuje się w nurt tych ostatnich, koncentrując się na działalności warszawskich dziennikarzy, redaktorów i wydawców prasowych w Sejmie Ustawodawczym, zaś analiza ich aktywności stanowi fragment szerszego zagadnienia, jakim jest obecność ludzi prasy w pracach Konstytuanta, a w dalszej perspektywie w parlamentach II Rzeczypospolitej². W artykule analizie poddano działalność 18 posłów wybranych z okręgu Warszawa, których życiorysy wykazały powiązania z prasą i działalnością wydawniczą. Celem badania było ustalenie, czy wcześniejsze doświadczenia publicystyczne i dziennikarskie posłów, kształtujące ich umiejętności w zakresie komunikacji politycznej i kontaktu z odbiorcą, miały wpływ na ich aktywność parlamentarną – czy zdobyte kompetencje perswazyjne sprzyjały skuteczniejszemu działaniu na forum Sejmu, czy też nie miały istotnego znaczenia? Podstawowym źródłem analizy

1 M.in. P.A. Tusiński, *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*, Warszawa 2019; tegoż, *Postępowanie ustawodawcze w Sejmie i Senacie w II Rzeczypospolitej 1919–1939. Prawo, zwyczaj, praktyka parlamentarna*, Radom 2008; tegoż, *Procedury ustawodawcze w pierwszym sejmie odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej (1919–1922). Regulacja prawna i praktyka parlamentarna*, „Przegląd Sejmowy” 2018, [nr] 6, s. 159–193; tegoż, *Pozaustawodawcze procedury parlamentarne w pierwszym sejmie odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej (1919–1922). Regulacja prawna i praktyka parlamentarna*, „Przegląd Sejmowy” 2019 [nr] 2, s. 123–159; Z. Iłski, *Formuła wyborcza u progu niepodległej Polski (do 1922 r.)*, Toruń 2013; tegoż, *Wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1919 roku. Rys kampanii*, „Przegląd Sejmowy” 2018, nr 6, s. 27–56; na temat kampanii wyborczej pisał także T. Sumara, *Kampania wyborcza partii politycznych do Sejmu Ustawodawczego w 1919 roku*, „Humanities and Cultural Studies” 2021, vol. 2, nr 2, s. 1–26; K. Kacperski, *System wyborczy do Sejmu i Senatu u progu Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2007; tegoż, *Prawo wyborcze do Sejmu Ustawodawczego*, „Przegląd Sejmowy” 2018, nr 6, s. 57–84; tegoż, *Problematyka czynnego i biernego prawa wyborczego kobiet w wyborach do Sejmu Ustawodawczego w świetle publicystyki politycznej II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Sejmowy” 2018, nr 8, s. 5–28.

2 G. Wrona, *Prasa w debacie parlamentarnej w świetle Sprawozdań Stenograficznych z Posiedzeń Sejmu Ustawodawczego (1919–1922) oraz Sprawozdań Stenograficznych z Posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej (1922–1939): projekcja badań, wstępne ustalenia*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ab Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2021, t. 19, s. 316–329; tejsze, „Ludzie prasy” w poselskich ławach i debacie parlamentarnej w świetle „Sprawozdań Stenograficznych z Posiedzeń Sejmu Ustawodawczego (1919–1922): ujęcie podmiotowe”, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2023, z. 4, s. 61–83; tejsze, *Wolność prasy w debacie parlamentarnej Sejmu Ustawodawczego (1919–1921). Głos dla uczczenia stulecia konstytucji marcowej*, [w:] *Wokół bibliotek i dziedzictwa kultury. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Elżbiecie Zybert z okazji 45-lecia pracy naukowej*, red. nauk. R. Kotowski, D. Grabowska, Warszawa 2021, s. 270–281.

były „Sprawozdania Stenograficzne z Posiedzeń Sejmu Ustawodawczego” (1919–1922)³, korzystanie z których w znacznej mierze ułatwiał opracowany przez Marię Nowicką skorowidz⁴. Analiza jakościowa sprawozdań pozwoliła na ocenę zakresu i charakteru zaangażowania posłów w prace legislacyjne oraz ich aktywności interpelacyjnej, pełnionych funkcji i pracy w komisjach. W badaniu wykorzystano również metodę mikrobiografiki prasowej, której autorem jest Krzysztof Stępnik, polegającą na analizie drobnych informacji budujących publiczny wizerunek jednostek w prasie⁵. Autorki nie zastosowały jednak tej metody wobec pojedynczych osób, lecz wyselekcjonowanej zbiorowości, tworząc zbiorowy portret dziennikarzy, publicystów, wydawców warszawskich w Sejmie Ustawodawczym, a źródłem pozyskania danych nie była prasa w swej klasycznej definicji, ale druk urzędowy, czyli sprawozdania stenograficzne, cechujące się periodycznością. W gromadzeniu użytecznych danych pomagały opublikowane biografie⁶, a także słowniki biograficzne.

W Warszawie, oznaczonej jako okręg XVI, zgłoszono 21 list wyborczych, co świadczy o dużym politycznym zróżnicowaniu jej mieszkańców. Jednak rzeczywiste ich preferencje wyborcze wykazały wyniki głosowania, udowadniając, że stolica była silnym ośrodkiem ruchu narodowo-demokratycznego, gwarantując tym samym zwycięstwo Narodowemu Komitetowi Wyborczemu Stronnictw Demokratycznych. „Gazeta Warszawska” w dwa dni po niedzieli wyborczej pisała:

Uderza przede wszystkim ogromny procent głosujących, równający się $\frac{3}{4}$ uprawnionych. Wielkość tego udziału uwydatnia najlepiej fakt, że w Anglii podczas ostatnich wyborów do urn stanęła zaledwie połowa uprawnionych. A przecież Anglia żyje życiem politycznym od dawna...Fakt ogromnego udziału wyborców daje świadectwo, że ludność naszej stolicy ma wysokie poczucie obowiązku obywatelskiego⁷.

Taki przekaz prasowy nie był odosobniony, pojawił się w wielu krajowych dziennikach, dotyczył bowiem wszystkich ziem polskich na których odbyły

3 „Sprawozdania Stenograficzne z Posiedzeń Sejmu Ustawodawczego” (1919–1922); https://bs.sejm.gov.pl/F?func=scan&scan_code=NST&scan_start=rpil/0&local_base=2RP_SU_SJ_ST

4 Skorowidz do Sprawozdań Stenograficznych z posiedzeń Sejmu Ustawodawczego obejmuje 342 posiedzenia, które odbyły się w okresie od 10 lutego 1919 r. do 27 listopada 1922 r. [online] https://bs.sejm.gov.pl/F?func=file&file_name=ars01-skor-su [dostęp]

5 K. Stępnik, *Henryk Sienkiewicz. Studia i szkice z mikrobiografiki prasowej*, Lublin 2016, s. 8–9.; K. Stępnik, *Sienkiewicz globalny*, Lublin 2017, s. 9.

6 M.in. M.M. Drozdowski, *Ignacy Jan Paderewski. Zarys biografii politycznej*, wyd. 3, popr. i rozsz., Warszawa 1986; J. Farys, A. Wątor, *Edward Dubanowicz 1881–1943. Biografia polityczna*, Szczecin 1994; K. Kawalec, *Roman Dmowski 1864–1939*, Warszawa 2009; K. Luksa, *Gabriela Balicka (1867–1962). Działalność polityczna, społeczna, naukowa i edukacyjna*, Warszawa 2017.

7 J. Hł, *Po wyborach*, „Gazeta Warszawska” 1919, nr 27 (28.01.), s. 4.

się wybory. Udział przystępujących do urn wyborczych w skali kraju wyniósł 76,6% uprawnionych⁸. Zatem przejawem powoli kształtowanej aktywności politycznej Polaków w odrodzonym państwie okazał się udział w wyborach. W tym miejscu zasadna jest informacja, że istotną, aczkolwiek nie najważniejszą, rolę w kampanii przedwyborczej odegrała prasa, głównie regionalna i lokalna.

Wróćmy jednak na moment do pełnej listy zwycięskich kandydatów. W zasadzie było ich 19, bowiem co prawda stolica dysponowała 16 mandatami, to jednak w dwóch przypadkach nastąpiła zmiana właściciela mandatu, w jednym natomiast zmiana okręgu, na skutek niepowodzenia wyborczego. W wyniku unieważnienia w maju 1919 r. przez Sąd Najwyższy mandatu poselskiego Nojacha Pryłuckiego z powodu nieposiadania formalnych podstaw prawnych do polskiego obywatelstwa, mandat folkistów przejął Dawid Hirsz Nomberg (Naumberg). Ten ostatni natomiast złożył mandat w styczniu 1921 r. i w konsekwencji posłem został Chaim Rasner. Z kolei Adam Chądzyński, po przegranym starcie do SU w stolicy, wszedł w skład Sejmu w czerwcu 1920 r. jako poseł z Pomorza, w wyniku wyborów uzupełniających. I jeszcze jedna uwaga. Spośród analizowanej grupy posłów, jakichkolwiek związków z prasą nie udało się ustalić w odniesieniu tylko do jednej osoby – Stanisława Bruna, przemysłowca i działacza spółdzielczego. Podsumowując, obiektem zainteresowania autorek stało się 18 posłów do SU.

Jak wspomniano powyżej w stolicy sukces odniosła lista narodowa. Już w kampanii przedwyborczej Narodowy Komitet Wyborczy Stronnictw Demokratycznych oznaczony jako nr 10, w odezwach publikowanych w prasie przekonywał:

Wybory muszą wykazać, że Polacy stoją niezachwianie na stanowisku narodowym, że chcą i potrafią skupić wszystkie swoje siły w imię dobra całego narodu, że sejm ustawodawczy będzie ożywiony duchem miłości ojczyzny we wszystkich swych zamierzeniach, pracach i uchwałach⁹.

I wyborców przekonał. 30 stycznia redakcja „Gazety Warszawskiej” z satysfakcją odnotowała: „Lista narodowa 10 zdobyła 11 mandatów poselskich. Lista PPS daje tylko 2-ch posłów. Żydzi zachowali swoje 3 miejsca poselskie”¹⁰. Podkreślić należy: 11 na 16 mandatów. Na „liście narodowej” znaleźli się: Ignacy Paderewski, Roman Dmowski, Gabriela Balicka, Ludwik Gdyk, Jan Rudnicki, S. Brun, Edward Dubanowicz, Aleksander Rosset, Władysław

8 P.A. Tusiński, *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*, Warszawa 2019, s. 32.

9 *Przed wyborami*, „Kurier Warszawski” 1919, nr 24 (24.01.), s. 4.

10 „Gazeta Warszawska” 1919, nr 30 (30.01.), s. 3.

Jabłonowski, Stefan Rottermund, ks. Kazimierz Kaczyński. Cytowana już „Gazeta Warszawska” przekonywała:

Lista kandydatów poselskich nr 10 tym się różni od innych list polskich zgłoszonych przez różne pomniejsze grupy lub grupki, że w imię haseł szczerze demokratycznych łączy pod wspólnym znakiem ojczystym. Pierwsze nazwiska tej listy: Paderewski i Dmowski – do statecznie mówią za siebie. Ci dwaj mężowie od samego początku wojny stali się niejako symbolem idei zjednoczonej i niepodległej Polski w sojuszu z wielkimi demokracjami zachodu. Wybór tych obywateli: prezesa rządu polskiego i delegata Polski na międzynarodowej konferencji pokojowej, na posłów m. st. Warszawy będzie najlepszym wyrazem woli ludności polskiej stolicy co do kierunku naszej polityki wewnętrznej. A dalszy ciąg listy najlepiej uzasadnia jej charakter demokratyczny: i kobieta, i robotnik, i rzemieślnik, i kupiec¹¹.

Niewątpliwie dwa pierwsze nazwiska stanowiły magnes, przyciągający nie tylko swoją dotychczasową aktywnością polityczną, postawą patriotyczną, zaangażowaniem w dzieła dążeń niepodległościowych, ale także autorytetem, m.in. na forum międzynarodowym. Nazwiska Paderewskiego i Dmowskiego, niemal codziennie pojawiały się w każdym politycznym organie prasowym, nie zawsze oczywiście z pozytywnym przesłaniem.

Poniżej kilka informacji o każdym z posłów, z zaakcentowaniem ich związków z prasą.

Ignacy Paderewski (1860–1941) – pianista, kompozytor, działacz narodowy i społeczny oraz polityk – podczas wyborów do Sejmu Ustawodawczego pełnił funkcję premiera i wraz z R. Dmowskim reprezentował Polskę na konferencji pokojowej w Paryżu. Jego zaangażowanie w działalność prasowo-wydawniczą koncentrowało się jednak przede wszystkim na wsparciu finansowym, choć w latach 1882–1883 przysyłał korespondencje do „Echa Muzycznego”, a w 1892 r. finansował anglojęzyczny periodyk „Freedom and Art”, popularyzujący kulturę polską wśród Amerykanów. Udzielił również pomocy redakcji „Wiadomości Codziennych”, organowi polonijnego ruchu narodowo-demokratycznego, a w 1912 r. wsparł finansowo „Gościa Porannego i Wieczornego”, podczas kampanii wyborczej Narodowej Demokracji do rosyjskiej Dumy. W 1920 r., wraz ze Stanisławem Strońskim, założył w Warszawie dziennik „Rzeczpospolita”, będący organem Chrześcijańsko-Narodowego Stronnictwa Ludowego, którego działalność finansował¹². Kandydatura Paderewskiego do Sejmu Ustawodawczego spotkała się z krytyką, zwłaszcza ze strony PPS.

11 Tamże.

12 M. Perkowska, R. Wapiński, *Paderewski Ignacy*, [w:] PSB, Kraków 1979, t. 24, s. 795–801; M.M. Drozdowski, *Ignacy Jan Paderewski. Zarys biografii politycznej*, wyd. 3 popr. i rozsz., Warszawa 1986, s. 28; A. Paczkowski, *Ignacy Paderewski i „Rzeczpospolita” (1920–1924)*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1973, z. 3, s. 327–358.

Jak informowała „Gazeta Warszawska” „rozsiewano pogłoski”, że „Ignacy Paderewski, ponieważ kandydatury swej sam nie stawiał, do sejmu wejść nie zechce”, oczywiście, przekonując o bezzasadności tego stwierdzenia¹³. Warto jeszcze zaznaczyć, że pianista deklarował się na liście jako poseł bezpartyjny.

Znacznie bogatszy dorobek w zakresie działalności prasowo-wydawniczej miał **Roman Dmowski (1864–1939)**. Jego aktywność publicystyczna rozpoczęła się w 1891 r. od publikacji o charakterze społecznym i literackim w tygodniku „Głos”, zaś od 1895 r. wydawał we Lwowie dwutygodnik „Przegląd Wszechpolski”, przeniesiony następnie do Krakowa. „Przegląd” redagował R. Dmowski do 1905 r., zaś w latach 1905–1907 kierował „Gazetą Polską”, współpracował ponadto m.in. ze „Słowem Polskim” oraz wydawał w Piotrogradzie „Sprawę Polską”, organ Komitetu Narodowego¹⁴. Szczególny hołd złożony przez redakcję kandydatowi na posła, wyrażony został zdaniem: „Dmowski ma tytuł większy – polskiego przedstawiciela w świecie politycznym, obradującym nad przyszłością Polski”¹⁵.

Jako trzecia na liście znalazła się **Gabriela Balicka**, naukowiec, dr botaniki, od 1893 r. członkini Ligii Narodowej, żona Zygmunta Balickiego. W 1896 r. w czasie pobytu z mężem w Monachium nawiązała kontakt z Pauliną Kuczalską-Reinschmit, redaktorką „Steru. Dwutygodnika dla spraw wychowania i pracy kobiet”, wydawanego początkowo we Lwowie (1895–1897), następnie w Warszawie (1907–1914)¹⁶. Balicka współpracowała również jako członkini redakcji krakowskiej z Marią Wysołuchową przy wydawaniu „Przodownicy. Pisma dla kobiet wiejskich” (1899–1912). Pojawienie się na tej liście nazwiska Balickiej wywołało duże poruszenie. W ocenie redakcji „Kuriera Warszawskiego”, rozpowszechniana była przez „hieny wyborcze” plotka „jakoby fikcyjna była kandydatura dr Gabrieli Balickiej, postawiona rzekomo na liście nr 10 jedynie «jako przynęta dla kobiet»”¹⁷. Wydano zatem oświadczenie o treści, że „Lista kandydatów poselskich z Warszawy nr 10 rozpoczynająca się od świetlanego imienia Ignacego Paderewskiego, żadnych fikcyjnych kandydatów nie

13 *Wybory do Sejmu*, „Gazeta Warszawska”, 1919, nr 26 (25.01.), s. 4.

14 J. Żaryn, *Roman Dmowski (1864–1939) – wybitny polityk, dyplomata, współtwórca obozu narodowego, pisarz i wychowawca narodu*, [w:] *Roman Dmowski. Nauczyciel wiary w Polskę*, aut. J. Żaryn, J. Rembieniński, R. Dmowski, Warszawa 2021, s. 6–9; K. Kawalec, *Roman Dmowski*, Warszawa 2009, s. 4.

15 *Roman Dmowski*, „Gazeta Warszawska” 1919, nr 37 (07.02.), s. 1–2.

16 K. Luksa, *Gabriela Balicka (1867–1962). Działalność polityczna, społeczna, naukowa, edukacyjna*, Warszawa 2017, s. 35; też, *Gabriela Balicka (1867–1962), naukowiec, posłanka Narodowej Demokracji*, „Wieki Nowe i Stare” 2014, nr 6, s. 126–139; D.A. Domarańczyk, „Ster” – pierwsze w Polsce radykalne czasopismo feministyczne przełomu XIX i XX wieku, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2014, z. 1, s. 187–209.

17 *Jutrzejse wybory*, „Kurier Warszawski” 1919, nr 25 (25.01.), s. 2.

zawiera”¹⁸. Warto podkreślić, że biogram Balickiej opublikowany został w nr. 31 „Gazety Warszawskiej” w artykule *Kobieta w sejmie polskim. Zygmuntowa Balicka*. Stwierdzono w nim: „Komitet wyborczy narodowego bloku stronnictw demokratycznych, stawiając na jednym z pierwszych miejsc kandydaturę kobietą, złożył w ten sposób hołd należny kobiecie polskiej”¹⁹. Co ciekawe, choć w tytule tekstu nie pojawia się „Gabriela Balicka”, tylko „Zygmuntowa Balicka”, cel redakcji był czytelny, propagandowy. Wszak Zygmunt Balicki uznawany był za czołowego ideologa Narodowej Demokracji, zaś jego żona za spadkobierczynię i kontynuatorkę jego przekonań.

Z listy nr 10 wystartował również i odniósł sukces **Ludwik Gdyk (1874–1940)**, zecer w drukarni „Gazety Handlowej”, związany z chrześcijańskim ruchem robotniczym, działacz związkowy, współpracownik pism katolickich. Artykuły zamieszczał głównie w „Pracowniku Polskim”, organie Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich²⁰.

Mandat poselski uzyskał ponadto **Jan Rudnicki (1867–1944)**, rzemieślnik, mistrz kamieniarski, działacz organizacji rzemieślniczych, od 1919 r. wydawca „Gazety Rzemieślniczej”, w której publikował także teksty. Wypowiadał się również na łamach: „Gazety Porannej”, „Gazety Warszawskiej”, „Gazety Przemysłowo-Handlowej”²¹.

Na warszawskiej liście nie przypadkowo pojawiło się nazwisko **Edwarda Dubanowicza (1881–1943)**, profesora Uniwersytetu Lwowskiego, o dość bogatym już wówczas życiorysie redaktorskim i publicystycznym. Swoją aktywność publicystyczną zainaugurował jako student współpracą z miesięcznikiem Związku Młodzieży Polskiej „Teka”, pełnił również funkcję sekretarza redakcji „Słowa Polskiego” (1906–1907). W 1903 r. Dubanowicz wraz z Adamem Skalkowskim i Stanisławem Strońskim założyli we Lwowie dwutygodnik polityczny „Rzeczpospolita”, który przetrwał do wybuchu I wojny światowej. W latach późniejszych pisał do „Dzwonu” (1911), pisma Drużyn Bartoszych, „Rzeczpospolitej”, „Słowa Polskiego”, „Gazety Narodowej”, „Kuriera Poznańskiego”, „Dziennika Kijowskiego”. W 1920 r. został członkiem redakcji „Rzeczpospolitej”. Obecność nazwiska Dubanowicza na „liście warszawskiej”, miała swoje uzasadnienie w braku możliwości przeprowadzenia wyborów na obszarze Galicji Wschodniej²².

18 Tamże.

19 *Kobieta w sejmie polskim. Zygmuntowa Balicka*, „Gazeta Warszawska” 1919, nr 31 (01.02.), s. 1.

20 K. Turowski, *Gdyk Ludwik (1874–1939)*, PSB, Kraków 1948, t. 7, s. 362.

21 J. Woliński, *Rudnicki Jan Piotr (1867–1944)*, PSB, Kraków 1989, t. 32, s. 624–625.

22 J. Faryś, A. Wątor, *Edward Dubanowicz 1881–1943. Biografia polityczna*. Szczecin 1994, s. 54.

Interesującą postacią był **Aleksander de Rosset (1866–1933)**, inżynier, przemysłowiec, współredaktor „Przeglądu Technicznego”, który już w okresie studiów na politechnice w Rydze publikował w prasie krajowej artykuły o treści społeczno-ekonomicznej oraz korespondencje w „Dzienniku Łódzkim”, „Gazecie Polskiej”, „Prawdzie”, „Gazecie Rolniczej”, a w kolejnych latach w „Przeglądzie Technicznym”. Jako działacz polityczny związanym był z Polską Partią Postępową i zasilал tekstami jej prasowe organy lub pisma solidaryzujące się z tym programem: „Przełom”, „Jutro”, „Epoka”, zaś w okresie okupacji niemieckiej w Warszawie opublikował ok. 150 broszur pod wspólnym tytułem „Z Dokumentów Chwili” (1917). Miały one charakter nieregularnego pisma wydawanego konspiracyjnie, w którym autor publikował dokumenty i informacje, niemogące się oficjalnie ukazać²³.

Mandat poselski otrzymał współredaktor „Gazety Warszawskiej” **Władysław Jabłonowski**, badacz piśmiennictwa, mający już wówczas duże doświadczenie publicystyczne i redakcyjne, kategoryzowany zawodowo jako „publicysta-literat”. Jego biogram, jak zaznaczono napisany „z suchym obiektywizmem”, zamieszczony został w nr. 39 „Gazety”, z którego dowiadujemy się, że w 1893 r. należał on do redakcji „Głosu”, publikował w „Gazecie Polskiej”, „Gazecie Warszawskiej”, „Myśli Polskiej” i „Tygodniku Ilustrowanym”²⁴. Informacje te dopełnił biogram zawarty w opracowaniu Tadeusza Rzepeckiego, z którego wynika, iż w dorobku Jabłonowskiego znalazły się ponadto teksty drukowane w „Ateneum” i „Przeglądzie Narodowym”²⁵.

Bardzo skąpymi informacjami dysponujemy, oczywiście w interesującym nas zakresie, odnośnie **Stefana Rottermunda (1878–1945)**, lekarza, który artykuły polityczne i samorządowe pod pseudonimem „Karp” i „Bicz” publikował w „Strumieniu”, „Tygodniku Ilustrowanym”, natomiast popularyzujące higienę, wychowanie fizyczne, opiekę nad dzieckiem – w „Kronice” i „Zdroju”²⁶.

W poselskich ławach zasiadł również ks. **Zygmunt Kaczyński (1894–1953)**, zgłoszony jako kandydat na posła przez Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich, w latach 1919–1921 redaktor odpowiedzialny „Pracownika Polskiego”, także autor publikowanych w nim artykułów, wcześniej współpracownik wydawanych w Petersburgu pism „Praca” i „Sztandar”, współzałożyciel i współredaktor „Nowego Życia” (Grodno)²⁷.

23 S. Konarski, *Rosset Aleksander Henryk de (1866–1933)*, PSB, Kraków 1989, t. 32, s. 133.

24 *Władysław Jabłonowski*, „Gazeta Warszawska” 1919, nr 39 (09.02.), s. 2.

25 T. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920, s. 138.

26 S. Konarski, *Rottermund Stefan Waclaw, pseud.: Karp, Bicz (1878–1945)*, PSB, Kraków 1989, t. 32, s. 314–315.

27 R. Gajewski, *Ks. Zygmunt Kaczyński. Kapłan i polityk*, Lublin 2013, s. 22–23, 30.

W wyniku wyborów do Konstytuanty, jeśli chodzi o reprezentację mniejszości żydowskiej, mandaty uzyskali zarówno przedstawiciele Żydowskiej Partii Ludowej (folkiści), jak i syjoniści. Tych pierwszych reprezentował **Samuel Hiszorn (1876–1942)**, dziennikarz, publicysta, historyk, związany z redakcjami pism żydowskich wydawanych w języku polskim w tym m.in. z „Głosem Żydowskim”, „Moriah”, „Naszym Kurierem”, „Nowym Dziennikiem”, oraz jidysz: „Warszewer Tagelblat”, „Der Moment”, „Unzer Expres”, „Dos Fołk”, współredaktor krótkotrwałej „Opinii Żydowskiej”. Obok niego pojawił się **Noach Pryłucki (1882–1942)**, syn jednego z głównych twórców i wydawców prasy żydowskiej Ciwi Pryłuckiego, współredaktor i czołowy publicysta założonego przez ojca czasopisma „Der Weg”, twórca i redaktor dziennika „Der Moment”, współpracownik powołanej w jego miejsce w 1907 r. gazety „Unzer Leben”, także redaktor efemerycznych czasopism kulturalnych („Der Junger Geist”, „Goldene Funken”). Z kolei z syjonistami związany był adwokat, publicysta **Izaak Grünbaum (1878–1970)**, redaktor „Głosu Żydowskiego”, „Życia Żydowskiego”, współpracujący z pismami „Telegraf”, „Rozsweita”, „Hadam”, także redaktor naczelny²⁸.

Jak już wspomniano, w wyniku unieważnienia w maju 1919 r. przez Sąd Najwyższy mandatu poselskiego N. Pryłuckiego na skutek nieposiadania formalnych podstaw prawnych do polskiego obywatelstwa mandat folkistów przejął dziennikarz, tłumacz i literat **Dawid Hirsz Nomberg (Naumberg)**, także twórca i aktywny działacz Związku Literatów i Dziennikarzy Żydowskich. Nomberg pierwsze teksty w języku hebrajskim publikował w pismach „Ha-Cofe”, „Ha-Dor”, „Ha-Zman”, zaś w jidysz w warszawskich periodykach „Hajnt”, „Der Moment”²⁹. Jednak to nie koniec zmian. Nomberg bowiem złożył mandat w styczniu 1921 r., a w jego miejsce posłem został rzemieślnik, autor artykułów dotyczących rzemiosła żydowskiego **Chaim Rasner (1882–1942)**³⁰.

W Warszawie na 16 mandatów PPS uzyskała dwa. Wyjaśniając niepowodzenie socjalistów „Gazeta Warszawska” przekonywała z sarkazmem:

Jakkolwiek z góry można było przewidzieć, że w Warszawie dwie tylko listy polskie nr 10 i 2 mają znaczenie poważne, niewątpliwie jednak wybory niedzielne raz jeszcze wykazały zupełne oderwanie od gruntu zarozumiałych grupiek inteligencji socjalizującej oraz do niedawna tak panoszących się wśród nas aktywistów wszelkiego rodzaju³¹.

28 J. Fałowski, *Posłowie żydowscy w Sejmie Ustawodawczym 1919–1922*. Częstochowa 2000, s. 12.

29 Sz. Rudnicki, *Żydzi w parlamencie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2015, s. 504.

30 J. Fałowski, dz. cyt., s. 12–13.

31 *Po wyborach*, „Gazeta Warszawska” 1919, nr 27 (28.01.), s. 2.

Na warszawskiej liście kandydatów do sejmu z ramienia PPS, dla których wybory zakończyły się sukcesem byli Norbert Barlicki, jako pierwszy oraz Feliks Perl jako drugi. O Barlickim „Robotnik” pisał „Świetny mówca, człowiek wszechstronnie wykształcony, niepospolity działacz praktyczny”³².

Feliks Perl (1871–1927) był postacią niezwykle wyrazistą, o burzliwym zyciorysie, pełnym politycznych i redaktorskich wyzwań. Znacząco wpisał się w historię prasy socjalistycznej, o czym wspominał Jerzy Myśliński, określając go jako symbol jej ciągłości³³. Życie przyszłego posła naznaczone nieustannymi zmianami miejsca pobytu, głównie z powodu represji politycznych, to również mapa jego prasowo-wydawniczych inicjatyw. W 1892 r., zagrożony aresztowaniem, wyjechał do Berlina i na krótko związał się z „Gazetą Robotniczą”. W tym samym roku został wydany do Francji, gdzie działał w Związku Zagranicznym Socjalistów Polskich, odpowiadając za działalność redakcyjno-wydawniczą. Po przymusowym opuszczeniu Francji trafił do Londynu i rozpoczął współpracę z „Przedświtem” – początkowo jako autor, później redaktor i współredaktor³⁴. Angażował się także w działalność popularnonaukowego periodyku PPS „Światło”. Po powrocie do Lwowa współtworzył miesięcznik „Promień”, adresowany do młodych sympatyków PPS. Na początku 1900 r. ponownie udał się do Londynu i objął redakcję „Światła”. Kolejnym etapem jego działalności była praca w Kijowie, tu po aresztowaniu Józefa Piłsudskiego przejął redakcję „Robotnika” oraz kierował tajną drukarnią. W grudniu 1905 r. został aresztowany a na początku 1906 r. wydany z Rosji. Przeniósł się do Krakowa i znów stanął na czele „Robotnika”, pełniąc tę funkcję – z przerwami – aż do 1918 r. Oprócz „Robotnika” redagował także krakowskie pisma „Placówka” (1912) oraz „Walka” (od 1913), będące organami PPS-Opozycji. Jego publicystyczna działalność obejmowała zarówno legalne, jak i nielegalne wydawnictwa, w tym „Kurier Codzienny”, „Nowe Życie”, „Wiek Nowy”, „Trybunę” czy „Gazetę Robotniczą”. W 1916 r. współredagował w Warszawie tygodnik PPS „Jedność Robotniczą” razem z Mieczysławem Niedziałkowskim. Dopiero w 1918 r. jego życie nabrało większej stabilizacji – skupił się wówczas na pracy redakcyjnej w „Robotniku”, który przekształcił się w dziennik³⁵.

Nieustanna zmiana pobytu to również cecha zyciorysu **Norberta Barlickiego (1880–1941)**, który w 1904 r. wyjechał do Sosnowca, gdzie objął redakcję „Przemysłowo-Handlowego Kuriera Sosnowieckiego”, wkrótce z niej

32 „Robotnik” 1919, nr 18 (13.01).

33 J. Myśliński, *Współtwórca „Robotnika” (Feliks Perl)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1992, z. 3/4, s. 30.

34 J. Holzer, *Perl Feliks (1871–1927)*, PSB, Kraków 1980, t. 25, s. 623.

35 Tamże, s. 625.

rezygnując na skutek zatargu ze spółką wydawniczą, o zdecydowanie endeckich poglądach³⁶. W wyniku wewnątrzpartyjnych konfliktów oraz wprowadzenia 9 XI 1905 r. stanu wojennego w Zagłębiu Dąbrowskim redaktor „Górnika” opuścił region i udał się najpierw do Warszawy, a następnie do Łodzi, w której współwydawał „Łodzianina”. Kolejnym etapem jego działalności prasowo-wydawniczej była współpraca z „Dziennikiem Wileńskim” oraz z tygodnikiem „Wiedza” (Wilno)³⁷. Barlicki jako członek kierownictwa Związku Chłopskiego, będącego w kręgu oddziaływania PPS wydawał pisma tej organizacji: „Chłopską Sprawę” oraz „Lud i Wojsko”, kolportowane na wieś³⁸. Teksty autorstwa Barlickiego publikowane były ponadto w „Nowych Torach”, „Jedności Robotniczej”. Po odzyskaniu niepodległości głównym forum jego wypowiedzi stał się „Robotnik”, którego członkiem redakcji został.

Z Warszawy w wyścigu o mandat poselski z listy Narodowego Związku Robotniczego wystartował **Adam Chądryński (1882–1922)** inżynier, polityk, działacz społeczny, redaktor nielegalnych pism: „Kilińskiego” (1905), organu Związku im. J. Kilińskiego oraz „Głosu Wolnego” (1906), także autor artykułów drukowanych w „Głosie Robotnika”, „Prawdzie”, „Śląskim Głosie Codziennym”. Jego starania jednak zakończyły się niepowodzeniem. Chądryński został natomiast wybrany do parlamentu w czerwcu 1920 r. w wyniku wyborów uzupełniających na Pomorzu, z okręgu wyborczego nr 1 Kościerzyna.

Prawdziwymi przegranymi okazały się natomiast ugrupowanie kobiece – Centrum Kobiet Izzy Moszczeńskiej, oznaczonej nr. 13. Redakcja „Gazety Warszawskiej” z ironią informowała czytelników, że – jak wynikało z ustaleń komisji wyborczej – na ową listę oddano w całej Warszawie 51 głosów, czyli odliczając 50 podpisów koniecznych do zgłoszenia, zaledwie jeden głos potraktowano jako „zwoleńnika lub zwoleńniczkę tej listy”. Autor publikacji zakończył ją zdaniem: „Tak więc pokazało się czarno na białym, że feminizm w Warszawie nie popłaca. Szkoda czasu i atłasu na agitację i druki”³⁹. Przypomnieć należy, że I. Moszczeńska, publicystka, feministka, współpracowała m.in. z „Przeglądem Poznańskim”, „Przeglądem Tygodniowym”, „Kurierem Lwowskim”, „Głosem”, „Poradnikiem dla Czytających Książki”, „Krytyką”, „Nową Prawdą”⁴⁰.

36 J. Tomicki, *Norbert Barlicki 1880–1941. Działalność polityczna*. Warszawa 1968, s. 25.

37 Tamże, s. 37.

38 N. Barlicki, *Muszę zamilknąć spory na lewicy. Wybór pism*. Wybór, wstęp i przypisy J. Tomickiego. Warszawa 1980, s. XV.

39 *Po wyborach o wyborach*, „Gazeta Warszawska” 1919, nr 29 (30.01.), s. 1.

40 I. Pogracka-Michalak, *Twórczość publicystyczna Izabeli Moszczeńskiej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica” 2013, t. 20, s. 49–55.

Zaprezentowana powyżej mozaika nazwisk oraz tytułów prasowych potwierdza przyjęte założenie, że polityczne drogi posłów reprezentujących warszawski okręg wyborczy były zróżnicowane, podobnie jak ich doświadczenia redakcyjne, dziennikarskie, publicystyczne, z dominantą jednak tych o rozległych kompetencjach, na stanowisku redaktora, wydawcy, dziennikarza lub autora tekstów. Badana zbiorowość to także działacze aktywni w strukturach partyjnych, działacze społeczni, samorządowi, związani z lokalnymi urzędami lub organizacjami. Pozostaje zatem odpowiedzieć na pytanie o stopień wykorzystania owego doświadczenie i zaangażowania w praktyce parlamentarnej. Pozwolą na to między innymi dane zawarte w poniższych tabelach, uzupełnione informacjami pochodzącymi ze wspomnianych już „Sprawozdań Stenograficznych z Posiedzeń Sejmu Ustawodawczego” oraz dokumentacji sejmowej.

Tab.1. Posłowie warszawscy w Sejmie Ustawodawczym (1919–1922)

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Lista wyborcza	Przynależność sejmowa	Doświadczenie parlamentarne
1.	Balicka Gabriela	48 lat	NKWSD*	ZSLN****	
2.	Barlicki Norbert	39 lat	PPS	ZPPS	
3.	Chądzyński Adam	37 lat	NSR Narodowe Stronnictwo Robotników	NZR	
4.	Dmowski Roman	55 lat	NKWSD	Bez przynależności klubowej	W I. 1907–1909 poseł do II i III Dumi Rosyjskiej w Petersburgu
5.	Dubanowicz Edward	38 lat	NKWSD	ZSLN	1913–14 poseł do galicyjskiego Sejmu Krajowego
6.	Gdyk Ludwik	45 lat	NKWSD	ZSLN; następnie NChZR	
7.	Grünbaum Izaak	40 lat	ŻSL***	WZPNŻ	
8.	Hirschhorn Samuel	43 lata	ŻSL	WZPNŻ	
9.	Jabłonowski Władysław	54 lata	NKWSD	ZSLN	W I. 1909–1912 poseł do III Dumi
10.	Kaczyński Zygmunt, ks.	25 lat	NKWSD	ZSLN; od lipca 1919 Chrześcijańsko-Narodowy Klub Robotniczy	
11.	Naumberg Dawid	45 lat	ŻSL	WZPNŻ	

L.p.	Nazwisko i imię	Wiek	Lista wyborcza	Przynależność sejmowa	Doświadczenie parlamentarne
12.	Paderewski Ignacy	59 lat	NKWSD	Bez przynależności klubowej	
13.	Perl Feliks	48 lat	PPS	ZPPS	
14.	Pryłucki Nojach	37 lat	ŻSL	WZPNŻ	
15.	Rasner Chaim	37 lat	ŻSL	WZPNŻ	
16.	de Rosset Aleksander	53 lata	NKWSD	ZSLN; następnie Zjednoczenie Mieszczańskie	
17.	Rottermund Stefan	41 lat	NKWSD	ZSLN	
18.	Rudnicki Jan	52 lata	NKWSD	ZSLN	

* NKWSD – Narodowy Komitet Wyborczy Stronnictw Demokratycznych (Lista 10)

** PPS – Polska Partia Socjalistyczna (Lista 2)

*** ŻSL – Żydowskie Stronnictwo Ludowe (Lista 17)

**** ZSLN – Związek Sejmowy Ludowo-Narodowy

Źródło: "SzPSU" https://bs.sejm.gov.pl/F?func=scan&scan_code=NST&scan_start=rpil/0&local_base=2RP_SU_SJ_ST;

Baza: Parlamentarzyści polscy: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b-0&local_base=ars10.

Najstarszym z interesującej nas grupy posłów warszawskich w Sejmie Ustawodawczym był I. Paderewski, który w chwili inauguracji pracy parlamentarnej miał 59 lat, najmłodszym natomiast ks. Z. Kaczyński, rozpoczynający karierę posła w wieku 25 lat. Pozostali parlamentarzyści mieli od 37 do 55 lat.

Jeśli zaś chodzi o informacje na temat ich wykształcenia, to na podstawie analizy materiałów i opracowań biograficznych można stwierdzić, że przeważali parlamentarzyści z wyższym wykształceniem (dominowali prawnicy). Pozostali natomiast dysponowali świadectwem ukończenia szkoły miejskiej (L. Gdyk), szkoły handlowej (S. Hirschhorn) oraz gimnazjum (J. Rudnicki).

Tylko trzech z analizowanej zbiorowości polityków miało doświadczenie parlamentarne. R. Dmowski w latach 1907–1909 był posłem do II i III Dumy Rosyjskiej w Petersburgu, po rezygnacji zastąpił go w III W. Jabłonowski, zaś E. Dubanowicz w latach 1913–1914 piastował godność posła do galicyjskiego Sejmu Krajowego we Lwowie.

W początkowych miesiącach funkcjonowania SU posłowie z listy nr 10 weszli w skład największego wówczas ugrupowania czyli Związku Sejmowego Ludowo-Narodowego, oprócz R. Dmowskiego i I. Paderewskiego, którzy zadeklarowali się jako bezpartyjni. W lipcu 1919 r. ks. Z. Kaczyński opuścił szeregi ZSL-N i zasiłł nowo utworzony Chrześcijańsko-Narodowy Klub Robotniczy, podobnie postąpił L. Gdyk, zaś A. de Rosset wzmocnił Zjednoczenie

Tab. 2. Aktywność parlamentarna posłów warszawskich w Sejmie Ustawodawczym (1919–1922)

L.p.	Nazwisko i imię	Liczba wystąpień	Interpelacje	Komisje	Pełnione funkcje
1.	Baliecka Gabriela	8	2	Konstytucyjna, oświatowa	Brak
2.	Barlicki Norbert	70	38	Regulaminowa i nietykalności poselskiej, rolna, spaw zagr., ds. żydowskich	Z-ca przewod. ZPPS
3.	Chądzynski Adam	27	8	Spraw zagr.	Prezes NPR
4.	Dubanowicz Edward	59	5	Administracyjna, konstytucyjna, spraw zagr., wojskowa	Prezes NZL, przewod. komisji konstytucyjnej, referent komisji wojskowej
5.	Gdyk Ludwik	84	4	Aprovizacyjna, ds. morskich, komunikacyjna, ochrony pracy, robót publicznych	Sekretarza ZSLN, wiceprezes NChKR, przewod. i referent komisji aprovizacyjnej, prezes komisji ochrony pracy
6.	Grünbaum Izaak	46	37	Konstytucyjna	Przewod. WZPNŻ
7.	Hirschhorn Samuel	31	32	Spółdzielcza	Brak
8.	Jablonowski Władysław	5	0	Spraw zagr.	Referent.
9.	Kaczyński Zygmunt, ks.	37	8	Likwidacyjna, miejska, ochrony pracy, prawnicza, spraw zagr.	Sekretarz Komisji miejskiej, sekretarz i referent Komisji ochrony pracy; reprezentant, ZSLN (1919) i NChKR (1920) w Konwencie Seniorów

L.p.	Nazwisko i imię	Liczba wystąpień	Interpelacje	Komisje	Pełnione funkcje
10.	Naumburg Dawid	Nie przemawiał / zrzeczenie się mandatu	Brak	Oświatowa	Brak
11.	Perl Feliks	27	24	Spraw zagr.	Brak
12.	Pryluccki Nojach	9 unieważnienie mandatu (30 V 1919) wskutek orzeczenia Sądu Najwyższego z powodu braku oby- watelstwa polskiego.	Brak	Specjalna komisja do zbadania zajść w Pińsku (IV-V 1919)	Przewod.
13.	Rasner Chaim	2	30	Brak	Brak
14.	de Rosset Aleksander	69	10	Ds. morskich, wojskowa, spraw zagr., demobilizacyjna	Przewod. ZM
15.	Rottermund Stefan	41	3	Ds. morskich, skarbowo-budżetowa, zdro- wia publicznego, demobilizacyjna	Przewod. zdrowia publicznego
16.	Rudnicki Jan	23	6	Miejska, ochrony pracy, odbudowy kraju, przemysłowo-handlowa	

Źródło: T. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920.

Baza: Parlamentarzyści polscy: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b-0&local_base=ars10.

Mieszczańskie. Posłowie reprezentujący PPS tworzyli Związek Parlamentarny Posłów Socjalistycznych, zaś posłowie żydowscy Wolny Związek Posłów Narodowości Żydowskiej. A. Chądzyński natomiast przystąpił do Narodowego Związku Robotniczego⁴¹.

Pod pojęciem aktywności parlamentarnej posłów należy rozumieć wszelkie formy wypowiedzi na forum sejmowym: *exposé*, dyskusje nad *exposé*, rozprawy nad projektami ustaw, interpelacje. Celowo pominięto wnioski zwykle i nagle ze względu na ich zbiorowy charakter i trudność ze wskazaniem autor głównego. Po analizie zgromadzonych danych poziom aktywności warszawskich posłów można określić jako niski i umiarkowany, można zauważyć też w tym względzie znaczne dysproporcje. Zerową aktywnością wykazało się trzech posłów (R. Dmowski, I. Paderewski, D. Naumberg; ten ostatni, jak już wspomniano, zrzekł się mandatu w styczniu 1921 r.), z kolei I. Paderewski przemawiał jedynie sześć razy, ale jako premier i minister spraw zagranicznych (16 I – 09 XII 1919). Oczywiście owa zerowa aktywność w parlamencie wynikała z zakresu ich działań dyplomatycznych na forum międzynarodowym. 23% posłów (G. Balicka, W. Jabłonowski, N. Pryłucki, Ch. Rasner) w sejmie głos zabrało od dwóch do dziewięciu razy. Zaskakuje natomiast bardzo niskie zaangażowanie W. Jabłowskiego, redaktora „Myśli Polskiej”, „Gazety Warszawskiej”, autora tekstów publikowanych w wielu tytułach prasowych, człowieka niewątpliwie mającego należyte przygotowanie i predyspozycje intelektualne do pełnienia przyjętej funkcji, a który na forum SU wystąpił zaledwie pięć razy. Na uwagę jednak zasługuje złożony przez niego projekt ustawy „o własności autorskiej mającej jednolicie obowiązywać na całym obszarze Rzeczypospolitej” i na tej podstawie zgłoszenie przystąpienia Polski do konwencji berneńskiej z 9 IX 1886 r. o ochronie własności autorskiej z jej późniejszymi zmianami⁴². Warto wspomnieć ponadto, że w trakcie pracy parlamentarnej zainicjował działania na rzecz odbudowy mostu Poniatowskiego⁴³.

Największą natomiast aktywnością wyróżniali się L. Gdyk (84 wystąpień), N. Barlicki (70), A. de Rosset (69) i E. Dubanowicz (59), aczkolwiek plasowali się daleko od posłów SU z innych okręgów, a także zaliczanych do kategorii „ludzie prasy” (np. ks. Kazimierz Lutosławski – 177, Herman Diamand – 160, Stanisław Głąbiński – 135, Jan Woźnicki – 125, czy Stanisław Osiecki – 124).

41 P.A. Tusiński, *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*, Warszawa 2019, s. 119–123.

42 Sprawozdanie Komisji Spraw Zagranicznych w sprawie konwencji ze Stanami Zjednoczonymi o ochronie własności autorskiej, „Sprawozdanie Stenograficzne z 117 Posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 4 lutego 1920, łamy 9–10.

43 M. Kwiatkowski, *Władysław Jabłonowski (1865–1956)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, t. 2, red. K. Kawęcki, Warszawa 2021, s. 88–94.

Podkreślenia wymaga zaangażowanie L. Gdyka, który na forum sejmowym wypowiadał się w wielu kwestiach, w tym m.in. reformy rolnej, projektu ustawy o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby, w rozprawie szczegółowej nad projektami ustawy konstytucyjnej, ustawy o monopolu tytoniowym czy jako wnioskodawca uzasadniając nagłość wniosku o uregulowaniu sprawy walutowej, walki z lichwą i karaniu spekulantów. Działalność parlamentarna N. Barlickiego skupiała się natomiast na kwestiach związanych z obroną kraju, demokratyzacją oraz prawami i interesami robotników, ale też i rolników. Jako jeden z liderów PPS, Barlicki konsekwentnie dążył do realizacji postulatów socjalistycznych, zarówno na forum Sejmu, jak i poza nim. Dla A. de Rosseta ważnym zaś zagadnieniem była gospodarka morska, oraz bieżące sprawy polityki zagranicznej. Pełnił on ponadto funkcję referenta budżetu Ministerstwa Przemysłu i Handlu, sprawozdawcy w procesie zawierania traktatów z Francją, Rumunią i Włochami⁴⁴. Z kolei E. Dubanowicz przede wszystkim kierował pracami komisji, której celem było opracowanie pierwszej po odzyskaniu niepodległości ustawy zasadniczej, 4 VI 1920 r. został przewodniczącym, a następnie sprawozdawcą generalnym z jej prac⁴⁵. Zasadne w tym miejscu jest również przywołanie G. Balickiej, która w pierwszym sejmie walczyła o zniesienie ograniczeń praw cywilnych kobiet, dzięki jej staraniom ustawa w tej kwestii została przyjęta 1 VII 1921 r. Parlamentarzystka przedstawiła w trakcie obrad zapis, który później znalazł się w konstytucji marcowej, stanowiący, że pozbawienie rodziców praw rodzicielskich może odbyć się jedynie na mocy wyroku sądowego⁴⁶.

Najwięcej natomiast interpelacji złożyli I. Grünbaum (37), N. Barlicki (38) i S. Hirschhorn (32), w tym kilka dotyczących kwestii prasowych, a szczególnie cenzury i konfiskat.

Udział posłów w organach Sejmu był nie tylko odzwierciedleniem ich politycznego znaczenia, ale również potrzeby, pasji działania. Żaden z posłów reprezentujących stolicę nie wszedł jednak do prezydium, natomiast dostrzegamy ich obecność w komisjach sejmowych, także ze zróżnicowanym stopniem aktywności. I w tym zakresie ponownie pojawia się nazwisko posła L. Gdyka, nie tylko jako członka pięciu komisji (m.in. do spraw morskich, komunikacyjnej, robót publicznych), ale również przewodniczącego (aprowizacyjnej, ochrony pracy) i ks. K. Kaczyńskiego sekretarza komisji miejskiej oraz ochrony pracy,

44 B. Świtalska-Starzeńska, *Aleksander de Rosset (1866–1933)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, t. 4, , dz. cyt., s. 219–222.

45 G. Kucharczyk, *Edward Dubanowicz (1881–1943)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, t. 2, dz. cyt., s. 46–55.

46 J. Mysiakowska-Muszyńska, *Gabriela Balicka (1867–1962)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, t. 4, dz. cyt., s. 10–13.

a członka likwidacyjnej, prawniczej i spraw zagranicznych. Co ciekawe siedmiu posłów pracowało tylko w jednej komisji (A. Chądzyński, W. Jabłonowski, I. Grünbaum, S. Hirszhorn, D. Naumberg, F. Perl, N. Pryłucki), zaś trzech nie związało się z żadną (R. Dmowski, I. Paderewski, Ch. Rasner). Pozostałych sześciu włączyło się w działalność dwóch (G. Balicka) i czterech komisji (N. Barlicki, E. Dubanowicz, A. de Rosset, J. Rottermund, J. Rudnicki). Podkreślić należy powierzenie E. Dubanowiczowi funkcji przewodniczącego, jak już wspomniano, jednej z najważniejszych wówczas komisji – komisji konstytucyjnej. Dane odnośnie innych funkcji w strukturach sejmowych pełnionych, przez posłów z Warszawy ilustruje tabela nr 2. Najczęściej, reprezentowali oni komisje: spraw zagranicznych (7), ochrony pracy (3), konstytucyjną (3). Ważnym organem była również Rada Obrony Państwa, powołana w 1920 r., w związku z groźbą inwazji wojsk sowieckich na ziemie polskie, w skład której weszli między innymi: R. Dmowski, N. Barlicki, A. de Rosset.

Podczas debaty konstytucyjnej istotnym zagadnieniem była kwestia gwarancji wolności prasy, którą wielu posłów uważało za fikcyjną ze względu na stosowanie cenzury prewencyjnej⁴⁷. Już 3 V 1919 r. poseł F. Perl zwrócił uwagę na sprzeczność między oficjalnym proklamowaniem swobody prasy a jej faktycznym ograniczaniem. Domagał się, by konstytucja jednoznacznie zakazywała prewencyjnej kontroli publikacji⁴⁸.

Dyskusja na ten temat nasiliła się przy okazji wniosku nagłego o zniesienie cenzury, zgłoszonego przez ks. Z. Kaczyńskiego oraz posłów Związku Sejmowego Ludowo-Narodowego. Argumentowali oni, że zmieniła się sytuacja polityczna, a urzędnicy nadużywają swoich uprawnień, ingerując w treści publikacji⁴⁹. W. Jabłonowski podkreślał, że choć wolność prasy nie została całkowicie odebrana, to w praktyce była poważnie ograniczona. Jednocześnie zaznaczył, że autorzy publikacji powinni jednak unikać obraźliwego tonu wobec osób publicznych, Tym samym piętnował „swawole prasy”, które należy „powściągnąć, ukrócić”, bowiem inwektywą, obelgą, zniesławiają osoby, będące „uosobieniem całego narodu”⁵⁰.

47 Szerzej na ten temat: G. Wrona, *Wolność prasy w debacie parlamentarnej Sejmu Ustawodawczego (1919–1921. Głos dla uczczenia stulecia konstytucji marcowej*, [w:] *Wokół bibliotek i dziedzictwa kultury. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Elżbiecie Barbarze Zybert*, dz. cyt., s. 270–281.

48 Sprawozdanie Stenograficzne z 37. posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 13 maja 1919 roku, łam 50.

49 Sprawozdanie Stenograficzne ze 170. Posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 7 października 1920 roku, łam 50.

50 Tamże, łam 51.

Z kolei A. Chądzyński odpierał oskarżenia, jakoby sprzeciwiał się zniesieniu cenzury. Przypomniiał, że gdy Ministerstwo Spraw Wojskowych domagało się daleko idących restrykcji wobec prasy, on sam postulował, by ograniczenia dotyczyły wyłącznie artykułów o charakterze wojskowym⁵¹.

Kolejnym problemem poruszonym w debacie była możliwość łączenia funkcji posła i redaktora. Samuel Hirschhorn sprzeciwiał się zapisowi zakazującemu parlamentarzystom kierowania gazetami, argumentując, że ograniczałoby to swobodę słowa i narażało redaktorów na represje. Natomiast S. Rottermund i A. de Rosset popierali ten przepis, obawiając się, że redaktorzy-parlamentarzyści mogliby być uprzywilejowani kosztem innych dziennikarzy⁵².

Podczas trzeciego czytania projektu konstytucji Hirschhorn podkreślał, że wolności obywatelskie powinny być trwale i jednoznacznie sformułowane. Krytykował niejasne zapisy umożliwiające ograniczenie praw w sytuacji zagrożenia państwa, obawiając się, że mogą one stać się pretekstem do stałego wprowadzania stanu wyjątkowego i tłumienia niezależnej prasy⁵³.

Podsumowując, warszawscy posłowie odegrali istotną rolę w debacie o wolności prasy, starając się zagwarantować jej konstytucyjne umocowanie. Jednak stanowiska były podzielone – obok zdecydowanych obrońców swobody publikacji pojawiali się też ci, którzy obawiali się jej nadużyć.

W czasie obrad niejednokrotnie temperatura sporów politycznych stawała się bardzo wysoka, co znajdowało odzwierciedlenie także w nieparlamentarnych zachowaniach posłów, nacechowanych głównie agresją słowną, a skutkujących nakładanymi przez marszałka sejmu karami. Jeśli chodzi o kulturę parlamentarną posłów warszawskich można stwierdzić, iż sejmowy *savoir-vivre* obecny był na co dzień. Jedynie Grünbauma pięć razy marszałek przywołał do porządku, a raz wykluczył na pięć posiedzeń, Perla również wykluczono na pięć posiedzeń, zaś Barlickiego przywołano do porządku dwa razy, natomiast Gdyk, Pryłucki, de Rosset otrzymali po jednym upomnieniu.

Poważniejsze skutki miały natomiast wnioski sądu lub prokuratury kierowane do Sejmu o wydanie posła. Status prawny posła w okresie trwania kadencji Sejmu Ustawodawczego wyznaczał immunitet parlamentarny oraz przywilej nietykalności, czyli poseł nie mógł być bez zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności za naruszenie prawa. Sejm mógł wydać posła lub nie. Najbardziej atakowanym przez te organa posłem był F. Perl, o wydanie którego wpłynęło

51 Tamże.

52 Sprawozdanie Stenograficzne ze 168 Posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 28 września 1920 roku, łamy 10, 14.

53 Sprawozdanie Stenograficzne z 218 posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 11 marca 1921 roku, łam 40.

aż 13 wniosków. Jako redaktor odpowiedzialny „Robotnika” oskarżany był „o przekroczenie kompetencji redaktorskich” poprzez zamieszczanie tekstów, najczęściej uwłaczających godności i szkalujących dobre imię osoby publicznej. Z kolei D. Naumberga za opublikowanie artykułu w piśmie „Moment”, oskarżono o „twierdzenia nieprawdziwe i obelżywe dla armii polskiej”⁵⁴. Tak jeden, jak drugi poseł nie zostali przez Sejm wydani.

Oczywiście z treści druków sejmowych wyłania się szerszy obraz różnorodnych zagadnień i problemów poruszanych, omawianych, wnioskowanych w trakcie posiedzeń parlamentarnych, lecz pełna ich prezentacja nie jest możliwa w tym artykule, ze względu na obfity materiał badawczy. Ponadto w odniesieniu do niektórych posłów takie oceny oraz analizy zostały przeprowadzone. Można natomiast uogólnić, że w debacie sejmowej wielokrotnie głos posłów reprezentujących stolicę zabrzmiał, aczkolwiek do najaktywniejszych nie należeli. I wydawać by się mogło, iż ich doświadczenie redaktorskie czy dziennikarskie, wiedza którą dysponowali i kompetencje intelektualne sprzyjać mogły różnym formom komunikowania politycznego, to analizowani aktorzy polityczni swych predyspozycji oraz możliwości nie wykorzystali w pełni. Choć należy przyznać, że praca w komisjach nie należała do widocznych, spektakularnych, jak posiedzenia sejmowe, stąd tylko informacje dotyczące ich członkostwa i brak szerszego komentarza.

Były też ikony skupione na najważniejszych kwestiach dotyczących teraźniejszości oraz przyszłości państwa i narodu polskiego. Mieli wizje, koncepcje i konsekwentnie je realizowali, płacąc, jak to w politycznej rywalizacji bywa, wysoką cenę, którą było odrzucenie, marginalizacja, a niekiedy i utrata zdrowia. Jan Żaryn o R. Dmowskim i I. Paderewskim napisał, że udało im się „wprowadzić Polskę niepodległą do Europy po ponad 120 latach jej nieobecności jako państwa sojuszniczego zachodnich mocarstw, stanowiącego nieodzowny warunek utrzymania powstałej, geopolitycznej równowagi”⁵⁵. W tej grupie był też E. Dubanowicz, ostatni przewodniczący komisji konstytucyjnej, który także czuwał nad jej ostatecznym kształtem, G. Balicka walcząca o prawa kobiet, a także W. Jabłonowski, dzięki staraniom którego Polska mogła przystąpić do konwencji berneńskiej o ochronie własności autorskiej i zwolennik konstytucyjnych gwarancji wolności prasy.

54 Sprawozdanie Stenograficzne z 162. Posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 13 lipca 1920 roku, łam 13.

55 J. Żaryn, *Roman Dmowski (1864–1939)*, [w], *Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, t.1, dz. cyt., s. 49–63.

Bibliografia

Źródła

Nowicka M., *Skorowidz osobowy do Sprawozdań Stenograficznych z posiedzeń plenarnych Sejmu pos.1 (10.II.1919-pos.342 (27.XI.1922))*. Warszawa 1965.

Rzepecki T., *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920.

„Sprawozdania Stenograficzne z Posiedzeń Sejmu Ustawodawczego” 1919–1922

Opracowania (w wyborze)

Barlicki N., *Muszę zamilknąć spory na lewicy. Wybór pism*. Wybór, wstęp i przypisy J. Tomickiego. Warszawa 1980.

Domarańczyk D.A., „*Ster*” – pierwsze w Polsce radykalne czasopismo feministyczne przełomu XIX i XX wieku, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica” 2014, z.1, s. 187–209.

Drozdowski M.M., *Ignacy Jan Paderewski. Zarys biografii politycznej*, wyd. 3 popr. i rozsz., Warszawa 1986.

Fałowski J., *Posłowie żydowscy w Sejmie Ustawodawczym 1919–1922*. Częstochowa 2000.

Faryś J., Wątor A., *Edward Dubanowicz 1881–1943. Biografia polityczna*. Szczecin 1994.

Gajewski R., *Ks. Zygmunt Kaczyński: kapłan i polityk*, Lublin 2013.

Holzer J., *Perl Feliks (1871–1927)*, PSB, Kraków 1980, t. 25, s. 623.

Ilski Z., *Wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1919 roku. Rysy kampanii*, „Przegląd Sejmowy” 2018, nr 6, s. 27–56.

Kawalec K., *Roman Dmowski*, Warszawa 2009.

Konarski S., *Rosset Aleksander Henryk de (1866–1933)*, PSB, Kraków 1989, t. 32, s. 133.

Konarski S., *Rottermund Stefan Wacław, pseud.: Karp, Bicz (1878–1945)*, PSB, Kraków 1989, t. 32, s. 314–315.

Luksa K., *Gabriela Balicka (1867–1962). Działalność polityczna, społeczna, naukowa, edukacyjna*, Warszawa 2017.

Luksa K., *Gabriela Balicka (1867–1962), naukowiec, posłanka Narodowej Demokracji*, „Wieki Nowe i Stare” 2014, nr 6, s. 126–139.

Myśliński J., *Współtwórca „Robotnika” (Feliks Perl)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1992, z.3/4, s. 30–37.

Paczkowski A., *Ignacy Paderewski i „Rzeczpospolita” (1920–1924)*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1973, z. 3, s. 327–358.

Perkowska M.R. Wapiński R., *Paderewski Ignacy*, PSB, Kraków 1979, t. 24, s. 795–801.

Pogracka-Michalak I., *Twórczość publicystyczna Izabeli Moszczeńskiej*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica” 2013, t. 20, s. 49–55.

Rudnicki Sz., *Żydzi w parlamencie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2015.

- Sumara T. *Kampania wyborcza partii politycznych do Sejmu Ustawodawczego w 1919 roku*, „Humanities and Cultural Studies” 2021, nr 2, s. 1–26.
- Tomicki J., *Norbert Barlicki 1880–1941. Działalność polityczna*. Warszawa 1968.
- Turowski K., *Gdyk Ludwik (1874–1939)*, PSB, Kraków 1948, t. 7, s. 362.
- Tusiński P.A., *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*, Warszawa 2019.
- Woliński J., *Rudnicki Jan Piotr (1867–1944)*, PSB, Kraków 1989, t. 32, s. 624–625.
- Wrona G., *Wolność prasy w debacie parlamentarnej Sejmu Ustawodawczego (1919–1921). Głos dla uczczenia stulecia konstytucji marcowej*, [w:] *Wokół bibliotek i dziedzictwa kultury. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Elżbiecie Barbarze Zybert*, pod red. R. Kotowskiego, D. Grabowskiej, Warszawa 2021, s. 270–281.
- Żaryn J. *Roman Dmowski (1864–1939) – wybitny polityk, dyplomata, współtwórca obozu narodowego, pisarz i wychowawca narodu*, [w:] *Roman Dmowski. Nauczyciel wiary w Polskę*, aut. J. Żaryn, J. Rembieliński, R. Dmowski, Warszawa 2021.